

Rapport 2009:8

Olika förundersökningsledare – olika beslut

Polisens arbete med misshandel mellan obekanta

brå

brottförebyggande rådet

Olika förundersökningsledare
– olika beslut

Polisens arbete med misshandel
mellan obekanta

Rapport 2009:8

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brotsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brotsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan laddas ner från Brå:s webbplats, www.bra.se

Produktion:

Brotsförebyggande rådet, Information och förlag,

Box 1386, 111 93 Stockholm

Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se

Brå på Internet www.bra.se

Författare: Anna Eksten

© Brotsförebyggande rådet 2009

ISSN 1100-6676

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Inledning	9
Metod	11
FU-ledarnas inflytande i utredningsprocessen	14
Skillnader mellan myndigheter	15
Skillnader mellan FU-ledare	16
Fem typer av FU-ledare	17
Olika ”typer” av FU-ledare vid olika myndigheter	19
I vilka typer av fall är det av betydelse vem som är FU-ledare?	20
Motankmälan och fall där målsäganden inte vill samarbeta	20
Grovt men svårutrett	21
Goda förutsättningar men inget ”riktigt” offer	22
Lätt men lindrigt	22
Utredarna upplever att FU-ledarna prioriterar olika	24
Beröm – ett sätt att uttrycka värderingar	26
Förslag till lösning av problemet	28
Referenser	31

Förord

På uppdrag av Rikspolisstyrelsen har Brå tidigare publicerat två studier om polisens arbete med misshandel mellan obekanta (Rapport 2007:12 och 2009:1). Studierna syftar till att klargöra hur stor andel av anmälningar om misshandel mellan obekanta som blir föremål för en utredning samt hur mycket uppkläringen skulle kunna öka.

Denna rapport är ett komplement till de två tidigare. I de studierna har undersökts vad som påverkar om en anmälan utreds eller inte utifrån förutsättningarna och omständigheterna i anmälan. Denna gång ligger fokus istället på vilken betydelse det har vem som är förundersökningsledare om en anmälan utreds. I ett rättssäkert samhälle är det viktigt att ärenden hanteras någorlunda lika av olika förundersökningsledare på olika platser i landet.

Rapporten vänder sig främst till polisen; det är Brå:s förhoppning att den ska kunna vara ett värdefullt underlag i deras fortsatta arbete med att höja uppkläringen för mängdbrott. Ytterligare målgrupper är åklagarväsendet och andra som är intresserade av polisens arbete.

Studien har lagts upp och genomförts av Ann Eksten, utredare vid Brå, som också är författare till rapporten. Rapporten är granskad av Mikael Oskarsson vid Justitiedepartementet som har bidragit med många värdefulla synpunkter. Värdefulla synpunkter har också lämnats av Ylva Evers vid Rikspolisstyrelsen. Ett varmt tack riktas till dem som har medverkat i studien och de med vars hjälp studien har kunnat genomföras.

Stockholm i mars år 2009

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Sammanfattning

Den som gör en brottsanmälan tror inte att *vem* som råkar få hand om ärendet är avgörande för om det kommer att utredas eller inte. I ett rättssäkert samhälle bör det inte finnas stora skillnader i hur en anmälan hanteras beroende på var i landet den görs och på vem som är förundersökningsledare. I denna rapport, den tredje och sista delrapporten om polisens arbete med misshandelsanmälningar mellan obekanta, studeras om så är fallet.

Det är flera faktorer som påverkar om och i vilken utsträckning en anmälan blir föremål för en utredning. I de två tidigare delrapporterna visas att faktorer som spelar in är dels brottets allvarlighetsgrad och vilka förutsättningar som finns att lösa detta, dels egenskaper hos de inblandade parterna och omständigheter runt brottet som till exempel en motanmälan. Denna studie syftar till att undersöka om det också finns betydande individuella skillnader mellan de poliser som avgör vilka ärenden som blir föremål för utredning, nämligen förundersökningsledarna (FU-ledarna).

För att besvara denna fråga har en vinjettstudie bestående av 10 autentiska anmälningar genomförts med 40 FU-ledare från tre polismyndigheter. Varje FU-ledare har i var och en av anmälningarna fått ta ställning till om de skulle utreda fallet och vad de i så fall skulle göra. De har även fått svara på en enkät och delta i gruppdiskussioner. Därutöver har intervjuer med 12 utredare inom polisen utförts.

Studien visar att det finns generella skillnader mellan de polismyndigheter som ingår i studien. Det talar för att det kan ha betydelse i vilken polismyndighet en anmälan om misshandel mellan obekanta görs för om den blir utredd eller inte.

Resultatet från studien visar också tydligt att det finns skillnader mellan FU-ledare när det gäller hur stor andel av anmälningarna och vilka anmälningar de väljer att utreda. Detsamma gäller vilka utredningsåtgärder de vill vidta. Det är främst i vissa typer av misshandelsanmälningar som FU-ledarna gör olika val och det således har betydelse vem som är FU-ledare. Exempel på sådana anmälningar är fall med motanmälningar, anmälningar där målsäganden inte är samarbetsvillig, anmälningar som är ”struliga”, inte har ”ideala/riktiga offer”, kräver mycket jobb eller har få uppslag att arbeta med.

I studien har identifierats fem olika ”typer” av FU-ledare som representerar olika förhållningssätt. Dessa typer är:

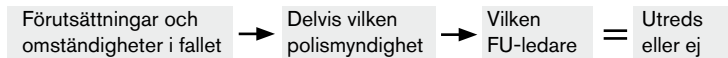
- ”den som har svårt för att prioritera”
- ”den ambitiöse”
- ”den effektive”
- ”den som endast utreder ”riktiga” brott”

- ”den som utreder så lite som möjligt”

Dessa FU-ledares olika värderingar resulterar i olika prioriteringar av anmälningar.

Huruvida en anmälan om misshandel mellan obekanta utreds eller läggs ned verkar alltså vara en kombination av förutsättningarna att lösa fallet, andra omständigheter kring brottet och egenskaper hos de inblandade parterna, var anmälan görs och vem som är FU-ledare. I vissa typer av anmälningar är det således avgörande vem som är FU-ledare.

Vad påverkar om en anmälan utreds?

Sammantagen bedömning

De deltagande FU-ledarnas och utredarnas förslag till åtgärder för att få mer likartade beslut kan sammanfattas i följande fem punkter.

- Ledningen inom polisorganisationen bör utforma riktlinjer för vad som bör prioriteras utifrån olika infallsvinklar så att det inte blir upp till varje FU-ledare och utredare att göra dessa bedömningar. Riktlinjerna bör till exempel avse: Vad är rimliga utredningsåtgärder att lägga ned på en normal misshandel? När är en misshandel ”för lindrig”? När är det aktuellt att prata om samtycke mellan parterna? Hur mycket arbete ska läggas ned på en anmälan där målsäganden inte vill samarbeta? Bör vissa grupper av utsatta prioriteras högre? Dessa riktlinjer bör sedan spridas i organisationen genom utbildning och kompetensutveckling samt genom den nationella FU-ledarutbildningen. Det är i detta sammanhang viktigt att det finns en samsyn bland högre chefer.
- Många utredare och FU-ledare oroar sig för att de ska få allt mer att göra och blir allt mer överbelastade i takt med att det blir allt fler poliser i yttre tjänst fram till år 2010. Detta eftersom de ser framför sig att förekomsten av fler poliser på stan kan leda till fler anmälningar om brott. Visserligen är tanken att polisen i yttre tjänst ska göra en större del av utredningsarbetet redan på brottsplatsen (enligt PNU, Polisens Nationella Utredningskoncept) men de deltagande FU-ledarnas och utredarnas bild är att det kan ändå vara viktigt att de 3 000 nya poliserna inte bara utnyttjas för tjänstgöring i yttre tjänst utan man bör också satsa på den traditionella utredningsverksamheten. Det skulle antagligen sänka belastningen och göra att fler FU-ledare tar sig tid att utreda de mängdbrott som ligger i ”gränslandet”. Det skulle också minska risken att FU-ledarna prioriterar olika till följd av olika belastning.

- Inför en checklista för att säkerställa att relevanta utredningsåtgärder inte ”glöms bort”. Det skulle ge ett mer enhetligt arbetssätt samtidigt som den rimligtvis borde leda till snabbare insatser.
- En vanlig åsikt bland de intervjuade FU-ledarna och utredarna var att en del FU-ledare tappar engagemanget med åren. Det skulle kunna lösas genom att göra FU-ledarskapet till en tidsbegränsad tjänst.
- Öka feedbacken. Ska utredarna och FU-ledarna utvecklas måste de få feedback från domstolarna och åklagarna i fråga om brister och förtjänster med olika utredningsåtgärder.

Inledning

Varje år anmäls i Sverige över 30 000 misshandelsfall där gärningsmannen är obekant för offret. Till stor del karaktäriseras anmälningar om misshandel mellan obekanta av det man brukar kalla för gatu-våld. Ett typiskt fall utspelas på helgnätter mellan två unga, berusade, svenska män som inte är missbrukare eller har ett kriminellt förflutet. Vanligen föranleds misshandeln av en dispyt mellan parterna. Den resulterar ofta i relativt lindriga fysiska skador där målsäganden inte behöver uppsöka sjukhus.

Det är endast 16 procent av dessa misshandelsanmälningar som leder till personuppläring i form av åtal, åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande. De flesta anmälda misshandelsbrott läggs ned av polisen under utredningsfasen om de inte har skrivits av direkt vid anmälan. Vad och hur de polisiära förundersökningsledarna prioriterar i detta tidiga skede är därför ett intressant område att studera.

Detta är den sista av tre delrapporter om polisens arbete med misshandel mellan obekanta. I två tidigare rapporter har Brå studerat om och hur polisen kan höja personuppläringen för denna brottstyp. I båda de tidigare rapporterna har det framkommit att många ärenden läggs ned trots att det finns givande utredningsåtgärder att vidta. Brå har studerat om det finns någon systematik kring *vilka* ärenden som utreds utöver ärendets förutsättningar att klaras upp och funnit skillnader beroende på brottets karaktär samt egenskaper hos de inblandade parterna. I denna studie undersöks om förklaringen till varför vissa utredningsbara ärenden utreds och inte andra också beror på vem som har hand om ärendet. Frågan är alltså om den enskilde förundersökningsledaren har en avgörande betydelse för om ett ärende utreds eller inte. Det är av stor vikt för rättssäkerheten att de beslut som fattas om vilka ärenden som ska utredas är någorlunda likartade. Vem som råkar få hand om en anmälan ska inte vara avgörande för om den blir föremål för en utredning. Om man vill höja personuppläringen är det också värdefullt att ha en bild av hur synen på vad som ska utredas varierar mellan olika FU-ledare.

I delstudie ett framkom en stor variation i antalet inledda förundersökningar mellan olika FU-ledare. Studiens upplägg innebar dock att möjligheterna att närmare studera skillnader mellan FU-ledare var begränsade. Dels var det få ärenden som haft samma FU-ledare vilket gjorde jämförelsen osäker. Dels var det svårt att jämföra antalet inledda förundersökningar eftersom förutsättningarna kan vara mycket olika för olika anmälningar och kan ha fördelat sig ojämnt mellan FU-ledarna. Därför har i stället en separat studie gjorts för att undersöka eventuella skillnader i utredningsbenägenhet mellan olika FU-ledare. FU-ledare från tre polismyndigheter har fått ta ställning till

huruvida de skulle utreda eller lägga ned *samma* tio, av Brå utvalda, anmälningar.

Syftet är alltså att ta reda på om det spelar någon roll var en anmälan om misshandel mellan obekanta görs för om den blir föremål för utredning och om det har betydelse vem som är FU-ledare.

Följande frågor ställs:

1. Finns det generella skillnader mellan olika polismyndigheter avseende FU-ledarnas utredningsbenägenhet?
2. Fattar enskilda FU-ledare olika beslut i liknande ärenden?
3. I vilka *typer* av anmälningar är det särskilt avgörande vem som är FU-ledare?
4. Vad grundar sig FU-ledares olika prioriteringar på?

Metod

En vinjettstudie har genomförts med FU-ledare från tre polismyndigheter (två polismyndigheter och ett polisområde i en storstad). Kort kan vinjettmetoden beskrivas så att deltagarna ställs inför en beskrivning, situation eller ett fall som de får ta ställning till genom ett antal frågor. Vinjetterna innehåller karakteristika som undersökaren tror är relevanta för deltagarnas bedömning (Jergeby 2007). Studien är explorativ i sitt utförande. Liknande undersökningar har vad Brå känner till inte gjorts inom polisen.

Totalt ingår 40 FU-ledare i studien. De utvalda FU-ledarna har FU-ledarskapet som sin huvudsakliga arbetsuppgift och har utredare som svarar till dem. Mängdbrott som misshandel mellan obekanta ingår bland de brottstyper som de i sitt vardagliga arbete handskas med. Många av dem som har FU-ledarbehörighet inom polisen arbetar inte som FU-ledare dagligen. För många med FU-ledarbehörighet kan det röra sig om en del av flera arbetsuppgifter och för vissa är det endast frågan om enstaka tillfällen. Uppskattningsvis finns cirka 1 000 personer med FU-ledarbehörighet inom polisen i Sverige.¹ För i storleksordningen 400 av dessa är FU-ledarskapet den huvudsakliga arbetsuppgiften och misshandel mellan obekanta bland de brottstyper som de i sitt vardagliga arbete handskas med. Urvalet rör alltså cirka en tiondel av dem.

De tre polismyndigheterna valdes strategiskt utifrån sina olika förutsättningar. Storstadsområdet (1) valdes eftersom det har en förhållandevis hög belastning av misshandel mellan obekanta. En av polismyndigheterna (2) utsågs för att den har betydligt högre personupplklaringsprocent än genomsnittet, 30 procent i stället för 16 procent. Den tredje polismyndigheten (3) valdes för att den ligger på ett medelvärde både när det gäller antal misshandelsanmälningar och andel upplklarade fall.

Tabell 1. Antal medverkande FU-ledare för de tre studerade myndigheterna

Polismyndighet	Totalt antal FU-ledare vars huvudsakliga arbetsuppgift består av FU-ledarskap där misshandel mellan obekanta är ett förekommande brott	Antal medverkande i undersökningen
1	35	18
2	8	6
3	16	16

¹ Det finns ingen exakt siffra över hur många FU-ledare som finns i Sverige totalt eller på de enskilda polismyndigheterna. Uppskattningen bygger på en rundringning till ett antal polismyndigheter med olika storlek.

Eftersom det inte är ett riksrepresentativt slumpmässigt urval går resultatet inte att generalisera till alla FU-ledare i landet. Att det är väsentliga skillnader mellan FU-ledarna i studien är dock ett resultat i sig som visar att det inom och mellan dessa tre myndigheter finns betydande skillnader i FU-ledarnas utredningsbenägenhet. Med tanke på de tre undersökta polismyndigheternas olikheter i demografiska förutsättningar, uppklaringsprocent, belastning med mera finns det ingen anledning att anta att de skillnader som framkommer skulle vara något unikt för dessa tre myndigheter.

Tillvägagångssätt

Samtliga som har FU-ledarskapet som sin huvudsakliga uppgift på de tre polismyndigheterna ombeddes att medverka i undersökningen. Vid två av polismyndigheterna gjordes undersökningen som en punkt under personaldagar och vid en polismyndighet samlades de FU-ledare som var i tjänst den aktuella dagen för att göra undersökningen. Vinjetten genomfördes individuellt. FU-ledarna fick ta del av samma tio autentiska, avidentifierade anmälningar om misshandel mellan obekanta. Dessa anmälningar har valts utifrån att de karakteriserar olika typiska fall. För varje anmälan fick FU-ledarna på en särskild blankett ta ställning till om de i verkligheten skulle ha utrett ärendet, vilka direktiv de i så fall skulle ha gett till dem som arbetar med utredningarna samt motivera varför de inte skulle utreda ett ärende. Att ”utreda” ett ärende avser här inte att inleda en förundersökning utan att ge direktiv om utredningsåtgärder efter det att förundersökningen inletts. Detta eftersom det i de tidigare delrapporterna har framkommit att en inledd förundersökning inte behöver innebära att ett ärende i praktiken blir föremål för några utredningsåtgärder.

Det finns en risk att deltagarna i en sådan här undersökningssituation svarar som de vet att de ”bör” svara och inte som de verkligen skulle ha gjort (Jergerby 2007). För att minska den effekten fick FU-ledarna följande skriftliga instruktioner:

Tänk dig att följande 10 misshandelsanmälningar ligger på ditt bord när du kommer till jobbet i morgon. Förutsättningarna är som vanligt, resurserna är begränsade och balansen måste hållas i schack. I vilka ärenden skulle du ge direktiv om utredningsåtgärder och vad skulle direktiven bestå i?

För att resultaten ska kunna vara till nytta så är det viktigt att du försöker välja som du skulle ha gjort i verkligheten.

Du är anonym och ska inte skriva vem du är på svarsblanketten.

Genom att skapa en så verklighetstrogen beslutsmiljö som möjligt, uppmana FU-ledarna att svara sanningsenligt och att poängtera att de är anonyma avses undersökningseffekten elimineras i möjligaste mån.

Även om det finns en viss risk att FU-ledarna blir mer utredningsbenägna vid ett sådant här undersökningstillfälle än i normalfallet så är det trots allt en faktor som är konstanthållen vid jämförelser mellan FU-ledare i studien. Alternativet skulle vara att jämföra vilka anmälningar en grupp FU-ledare i verkligheten har valt att utreda eller inte. Det valda tillvägagångssättet har en stor fördel i att alla tagit del av samma tio anmälningar. Det är ett svårt och vanskligt arbete att jämföra de ärenden som FU-ledarna fattat beslut om i verkligheten och göra gällande att de är jämförbara.

Efter övningen hölls en gruppdiskussion med alla FU-ledare som medverkat inom myndigheten om hur man resonerar i olika fall utifrån de olika typerna av anmälningar i undersökningen. Därefter fick FU-ledarna också svara på en enkät om hur de upplever skillnader sinsemellan och om de har förslag till hur deras bedömningar kan bli mer enhetliga.

Intervjuer har även genomförts med 12 utredare inom polisen för att få en bild av om de upplever skillnader mellan olika FU-ledare.

Analysmetod

Svaren på vinjetterna har kodats in och analyserats i databearbetningsprogrammet SPSS. Där har kvantifiering och spridning kunnat undersökas utifrån hur många anmälningar, vilka anmälningar och vad deltagarna valt att vidta för åtgärder i de olika fallen. För att tydligare se skillnader i utredningsbenägenhet har ett index skapats utifrån hur många och hur omfattande utredningsåtgärder deltagarna vill göra. Indexet i kombination med *vilka* anmälningar har gett olika kategorier av FU-ledare. Genom att till den analysen även studera mönster mellan dessa kategorier och de motiveringar som FU-ledarna gjort till att utreda eller inte utreda ett ärende har slutligen en indelning av olika ”typer” av FU-ledare gjorts.

FU-ledarnas inflytande i utredningsprocessen

Det grundläggande antagandet när denna studie planerades var att de enskilda FU-ledarna har betydelse för i vilken utsträckning anmälningar blir utredda. Mot detta skulle kunna invändas att det snarare är utredande poliser som påverkar i vilken omfattning en anmälan blir utredd, eftersom det är de som utför det konkreta utredningsarbetet. Med den utgångspunkten borde Brå i så fall snarare studera skillnader i "utredningsbenägenhet" mellan utredare. Innan vinjettstudien genomfördes tillfrågades därför sammanlagt 12 utredare vid de tre undersökta polismyndigheterna om hur självständigt de arbetar i förhållande till sina FU-ledare.

Utredarna gav bilden av att det vanligaste är att FU-ledaren åtminstone drar upp riktlinjer för utredningen och att det heller inte är ovanligt att FU-ledaren, i synnerhet till nya utredare, ger noggranna direktiv att arbeta utifrån. Ett par beskrev att de i huvudsak själva fattar beslut om vad som bör göras i de ärenden de får. Dock hade båda dessa arbetat i över 30 år som utredare och menade att de fått förtroendet eftersom deras respektive FU-ledare vet att de resonerar på samma sätt som de själva skulle ha gjort. Sammantaget tycks alltså både den aktuelle FU-ledaren och den aktuelle utredaren påverka hur mycket och vad som görs i förundersökningen. Sannolikt bör ändå FU-ledarnas inflytande vara större än utredarnas eftersom det är de som "lär upp" sina utredare och vissa ärenden kommer dessutom aldrig fram till någon utredare eftersom FU-ledaren har lagt ner dem. Mot denna bakgrund har Brå valt att fokusera på FU-ledarna.

Skillnader mellan myndigheter

Inledningsvis redovisas generella skillnader mellan de tre myndigheterna i studien. Skillnaderna mellan dessa är överlag inte lika påtagliga som de individuella skillnaderna som redovisas i kommande avsnitt. Dock skiljer sig myndigheterna åt i fråga om vissa typer anmälningar. Vid läsningen av detta avsnitt bör man ha i åtanke att det rör sig om ett litet urval av myndigheter. Mot den bakgrunden måste man vara försiktig med att dra slutsatser om alla polismyndigheter i landet. Det faktum att det finns skillnader mellan tre olika myndigheter gör det dock rimligt att anta att det också finns skillnader mellan andra myndigheter.

Ser man till antalet ärenden som FU-ledarna vid de tre studerade myndigheterna valt att utreda så är det en myndighet som utmärker sig genom att FU-ledarna generellt väljer att utreda något fler fall än de övriga. Samtliga FU-ledare inom denna myndighet bedömde att de skulle utreda 8 eller fler av de 10 anmälningarna i undersökningen trots att 40 procent av FU-ledarna totalt sett utreder färre. Vid denna polismyndighet verkar det närmast uteslutet att lägga ned en anmälan bara för att målsäganden inte vill medverka, vilket var vanligare vid de andra. Under gruppdiskussionen poängterade dessa FU-ledare flera gånger att det är lagvidrigt att lägga ned misshandelsfall för att målsäganden ber om det. Överlag refererade de oftare till lagen till exempel: ”Hade den som är uppsatt som skäligen misstänkt hörts på platsen så skulle det inte varit något problem att lägga ned medan det nu är olagligt.”

Vid två av polismyndigheterna valde samtliga att utreda ett fall med en ej samarbetsvillig målsägande medan en tredjedel valde att inte utreda det vid den tredje polismyndigheten. Vid den senare valde också majoriteten att lägga ned ett annat fall med en ej samarbetsvillig målsägande. Utifrån gruppdiskussionen verkar det närmast vara så att målsäganden här själv väljer om utredningen ska läggas ned eller inte. Vid denna myndighet hänvisade man oftare till vad som var lönt eller ej och använde som argument att vissa anmälningar rörde för lindrig misshandel för att utredas.

Resultaten från vinjetterna tyder på att det främst är avseende vissa typer av anmälningar som myndigheterna skiljer sig åt. Det gäller anmälningar som rör en motanmälan, en lindrig misshandel eller en ej samarbetsvillig målsägande.

Skillnader mellan FU-ledare

Nedan kommer de individuella skillnaderna i utredningsbenägenhet mellan de 40 FU-ledarna att beskrivas. FU-ledarna i studien valde att utreda olika många av de 10 anmälningar som de tog del av. Fördelningen är mellan 4 och 10 anmälningar. De flesta har valt att utreda mellan 6 och 9 anmälningar.

Tabell 2. Antal anmälningar som FU-ledarna väljer att utreda

Antal anmälningar som FU-ledarna valt att utreda	Antal FU-ledare	Andel FU-ledare, %
4	1	2,5
5	1	2,5
6	8	20,0
7	7	17,5
8	11	27,5
9	11	27,5
10	1	2,5

Det kan vara svårt att avgöra om skillnader mellan att utreda 6 eller 9 av anmälningarna ska värderas som stor eller liten skillnad i utredningsbenägenhet. Beskrivs skillnaden i procent så framstår den som hög. De som utreder mest utreder 30 procent fler anmälningar än de som utreder minst antal, men samtidigt rör det sig endast om tre fler anmälningar i reella tal.

För att lättare kunna se eventuella skillnader har Brå därför också frågat dem som ville utreda anmälan hur noga de skulle utreda den. Ett index har skapats bestående av dels *hur många* anmälningar de utreder, dels *hur omfattande* de valt att utreda dem. Även om många har valt att utreda ett lika stort antal anmälningar finns det skillnader när det gäller hur omfattande utredningar de vill göra. Indexet är uppbyggt så att för varje anmälan som en FU-ledare har valt att utreda får denne 1 poäng. Har denne dessutom valt att göra en utförlig förundersökning, genom att ge direktiv om tre eller flera utredningsåtgärder, så har personen fått 1 poäng till. Man kan alltså som max få två poäng för varje anmälan, vilket gör att skalan varierar mellan 0 och 20 poäng i "utredningsbenägenhet".

Spridningen mellan FU-ledarna blir på detta sätt mer påtaglig. Variationen blir då 6–17 poäng. Det blir därmed tydligare att det finns stora skillnader mellan FU-ledares utredningsbenägenhet.

Tabell 3. Index av hur många och hur omfattande utredningar FU-ledarna vill göra, 0-20p

Utredningsbenägenhetspoäng	Antal FU-ledare	Andel FU-ledare, %
6	2	5,0
7	1	2,5
8	1	2,5
9	4	10,0
10	6	15,0
11	7	17,5
12	3	7,5
13	6	15,0
14	2	5,0
15	4	10,0
16	1	2,5
17	3	7,5

Frågan är då om FU-ledarna endast skiljer sig i utredningsbenägenhet eller om det finns skillnader också avseende vilka anmälningar de vill utreda? Vid en jämförelse mellan dem som valt att utreda lika många anmälningar är skillnaderna stora mellan vilka anmälningar de väljer bort. Nedan kommer olika typer av FU-ledare att presenteras utifrån både hur många och *vilka* anmälningar de valt att utreda.

Fem typer av FU-ledare

Genom att ha studera mönster kring hur många, vilka och hur noga förundersökningsledarna har valt att utreda anmälningarna har fem olika typer av FU-ledare kunnat identifieras. I de ärenden som FU-ledarna har valt att lägga ned så har de skrivit en motivering till varför de valt att lägga ned ärendet, som även den säger mycket om deras sätt att resonera. De fem kategorierna av FU-ledare har tagits fram genom korstabulering av de fyra variablerna hur många, vilka, hur noga samt motiveringar.

Urvalet av FU-ledare är inte gjort på ett sådant sätt att en kvantifiering av hur vanliga de olika typerna är kan göras förutom inom dessa tre polismyndigheter. Det intressanta är främst att se om det finns olika typer med grundläggande skillnader i sättet att resonera. Tänkbart är att det i ett större material hade framkommit ytterligare typer. Dock redovisas andelen för de olika typerna nedan

eftersom det ändå kan ge en viss uppfattning om hur typerna fördelar sig.

”Den som har svårt att prioritera”

Denna typ av FU-ledare utreder alla, eller så gott som alla anmälningarna men vidtar endast någon enstaka utredningsåtgärd i varje ärende. Ärendena blir visserligen föremål för en utredning men sannolikt är det inte många av dem som når en lösning. I studien bedöms 15 procent av FU-ledarna tillhöra denna grupp.

”Den ambitiöse”

Liksom den föregående typen utreder den ambitiöse nästan alla ärenden. Skillnaden är att han eller hon dessutom utreder dem noga. Om detta är en arbetsnivå som dessa FU-ledare håller även i verkligheten, och inte bara i sina vinjettsvar, är sannolikt arbetsbelastningen för dem och de utredare som arbetar under denne jämförelsevis hög. I studien tillhör 15 procent av FU-ledarna denna grupp.

”Den effektive”

Denna typ av FU-ledare väljer bort cirka tre av anmälningarna i undersökningen därför att han eller hon anser att det inte finns mer att göra i de ärendena; antingen för att det inte finns några spaningsuppdrag eller för att allt redan är gjort inom ramen för förstahandsåtgärderna. De anmälningar som de däremot väljer att utreda satsar de på och de utreds noga. Denna typ av FU-ledare gör prioriteringar som grundas på anmälningens förutsättningar att klaras upp. I studien tillhör 28 procent av FU-ledarna denna grupp.

”Den som endast utreder ’riktiga’ brott”

Typ fyra väljer bort 2–4 anmälningar men till skillnad från *den effektive* styrs inte valet av vilka brott som har förutsättning att lösas utan utifrån vilka anmälningar som FU-ledaren uppfattar vara *värda* att utredas. Denna typ väljer bort de anmälningar som inte har ”ideala”² eller tydliga offer i olika bemärkelser eller som han eller hon bedömer vara ”struntärenden”. Som motivering till valet att lägga ned ett ärende som hade flera ”odragna” trådar skriver till exempel en FU-ledare rätt och slätt: ”Trams”. Det handlar om ärenden som är för lindriga eller för ”struliga” till exempel ”fyllerbråk”. Det kan också röra sig om ärenden där målsäganden inte är ett ”idealt” brottsoffer till följd av att denne även slagits själv, inte samarbetar med polisen eller inte stämmer in på bilden av ett brottsoffer som fysiskt och/eller psykiskt

² Ett idealt offer är en kriminologisk term som syftar på person eller kategori av individer som – när de drabbas av brott – lättast får fullständig och legitim status som offer. Ett idealt offer karakteriseras av att vara svagt och är ute i ett aktningsvärt ärende då den möter den store, onde gärningsmannen. (Christie, 2001)

svagare än gärningsmannen. Det verkar dock inte vara lathet som styr denna typ. De brott som de utreder, utreds noggrant. I studien tillhör 30 procent av FU-ledarna denna grupp.

”Den som utreder så lite som möjligt”

Denna typ lägger ner många eller de flesta av anmälningarna av diverse skäl. Fokus tycks snarare vara på att hitta skäl till att lägga ned än att hitta möjligheter att klara upp brotten. De fall dessa FU-ledare väljer att utreda undersöks heller inte särskilt noga. Målet verkar närmast vara att göra så lite som möjligt med de inkomna ärendena. I studien tillhör 12 procent av FU-ledarna denna grupp.

Sammanfattningsvis kan konstateras att FU-ledarna skiljer sig åt i fråga om hur många, vilka, hur samt vilka motiv de anger när de väljer att utreda misshandelsanmälningar. Detta medför att det *har* betydelse vem som är FU-ledare för om och i vilken utsträckning en anmälan om misshandel mellan obekanta utreds. Utifrån svaren har fem olika kategorier av FU-ledare kunnat identifieras. Några utreder så gott som alla ärenden mer eller mindre noggrant. Andra verkar helt enkelt sträva efter att utreda så få ärenden som möjligt. De flesta i undersökningen prioriterar dock bort några av fallen utifrån olika syn på vad som är värt att utreda.

Olika ”typer” av FU-ledare vid olika myndigheter

”Den effektiva” FU-ledartypen förekommer vid alla tre av de undersökta myndigheterna. Skillnaderna mellan typernas fördelning över myndigheterna framkommer främst när ytterligheterna jämförs. Inom den myndighet där man har den lägsta personuppleringen, vilket också är den myndighet där man valt att utreda minst antal anmälningar, är de typerna som karakteriseras av att de utreder så gott som alla anmälningar inte lika förekommande som inom de andra polismyndigheterna. Drygt 10 procent av FU-ledarna kategoriserades som någon av de typerna medan över hälften av FU-ledarna inom de andra myndigheterna kategoriserades som dessa typer. Däremot är typerna *”den som endast utreder riktiga brott”* och *”den som utreder så lite som möjligt”* betydligt vanligare inom denna myndighet.

I vilka typer av fall är det av betydelse vem som är FU-ledare?

Vissa av fallen som ingick i studien ville alla FU-ledarna utreda medan de hade olika uppfattning om andra. I följande avsnitt beskrivs vad som utmärker de anmälningar som FU-ledarna var oense om. Vem som är FU-ledare är således avgörande för om det blir någon utredning i dessa fall. Självklart är alla sorters fall inte belysta här. Det kan finnas andra typer av fall, som inte framkommer i denna undersökning, där skillnaderna är stora mellan olika FU-ledare.

Motanmälan och fall där målsäganden inte vill samarbeta

Bland de 10 fallen i studien ingick 2 där målsäganden inte ville samarbeta med polisen utan ville ”ta tillbaka” sin anmälan ett par dagar efter anmälningstillfället. Båda ärendena rör unga berusade män som varit ute och festat på helgnätter och hamnat i dispyt med varandra. I dessa fallen var FU-ledarna oense om huruvida de skulle utredas. Av FU-ledarna valde 15 procent att inte utreda något av dessa fall, 45 procent ville utreda det ena fallet mot målsägandens vilja men inte det andra och 40 procent ville utreda båda fallen mot målsägandes vilja.

Om man gör en anmälan om misshandel av en obekant gärningsman till polisen och sedan vill ”ta tillbaka” den några dagar senare är det alltså högst avgörande vem som är FU-ledare för vad som kommer att hända med fallet. Exempel på motivering till nedläggning var: ”Om målsäganden inte vill medverka läggs ärendet ned.”, ”Man kan lika så väl lägga ned eftersom han inte vill medverka och det kommer inte att leda någonstans.” Medan exempel från dem som inte valt att lägga ned löd: ”Skall utredas. Misshandel är ett allmänt åtalsbrott.”

Det är också stor skillnad i antalet som vill utreda det ena respektive det andra fallet. Den ena av anmälningarna mot målsägandens vilja vill 60 procent lägga ned medan endast 15 procent vill lägga ned den andra. Det mest påtagliga som skiljer dessa båda ärendena är att i det ena fallet finns ett mer renodlat brottsoffer, som inte själv har slagits, medan det i det andra fallet även finns en motanmälan där den misstänkte hävdar att målsäganden också har slagits. Det andra fallet innehåller alltså *två* komponenter som generellt sänker chanserna att ärendet utreds och det är då väsentligt fler som väljer att inte utreda det.

Ett annat fall som ingick i undersökningen innehöll en motanmälan men hade samarbetsvilliga parter. Även denna händelse utspelar sig i samband med ett krogbesök mellan berusade män i 20–30 års åldern. I det fallet var det 18 procent av FU-ledarna som valde att inte utreda. Endast motanmälan i sig påverkade alltså inte andelen som ville

lägga ned ärendet mer än vad endast en ej samarbetsvillig målsägande gjorde. Det är just kombinationen av en ej samarbetsvillig målsägande och motanmälan som gör att många FU-ledare väljer att lägga ned ärendet. Som exempel på hur avgörande det är vem som är FU-ledare i dessa typer av fall kan nämnas att det i verkligheten var just det fallet som utreddes och ledde till FU-protokoll. De andra två fallen lades däremot ned utan någon utredningsåtgärd.

Av dem som väljer att lägga ned ärendet finns i huvudsak två grupper:

1. De som hänvisar till att det kommer att bli svårt att styrka att gärningsmannen inte handlat i nödvärn.
2. De som snarare hänvisar till att parterna får skylla sig själva "Lika goda kålsupare", "Givande och tagande".

Bland dem som vill utreda skiljer sig FU-ledarna åt när det gäller viljan att utreda den första anmälan eller motanmälan. "Både vittne och skador styrker målsägandens story" enligt en FU-ledare medan en annan skriver: "Mycket tyder på att den misstänkte har handlat i nödvärn" och en tredje "Två misshandelsfall försök lagföra båda." Det är alltså inte bara *vilka* anmälningar förundersökningsledarna utreder eller ej som skiljer dem utan också *vad* de gör i ärendet.

Grovt men svårutrett

Ett annat av de ärenden där FU-ledarna är oense om huruvida det bör utredas är en relativt allvarlig misshandel som dessutom är ett hatbrott. Flera gärningsmän slår och sparkar tre personer, varav en blir ganska allvarligt skadad, enkom för deras sexuella läggning. Många av FU-ledarna poängterar att detta är en brottstyp som polisen fått i uppdrag att prioritera. Dock finns det så gott som inga uppslag att arbeta med och polisen på plats har gjort ett omfattande arbete där i stort sett alla tänkbara spår har följts upp utan att ha lett fram till något. Hälften av FU-ledarna vill ändå försöka göra något mer medan den andra hälften anser att ärendet kan läggas ned: "Hatbrott, därför särskilt prio. Försök med inre spaning även om sannolikheten att hitta gärningsmannen är liten.", "Kan läggas ned eftersom alla åtgärder är utförda och kan inte leda till att hitta gärningsmannen." Detta är alltså ett fall där vem som är FU-ledare har betydelse för om det vidtas några utredningsåtgärder. Sannolikt har FU-ledaren ändå inte betydelse för utgången i ärendet, som mest troligt skulle ha slutat som ouppklarat oavsett om det utretts vidare eller ej.

Goda förutsättningar men inget "riktigt" offer

En annan av anmälningarna innehåller däremot många "odragna" trådar och har betydligt större chans att klaras upp. En man blir en lördagseftermiddag slagen i ansiktet av en granne varpå han själv slår tillbaks. Upprinnelsen till händelsen är att målsäganden är arg på att grannen inte respekterar att han inte vill komma nära dennes hund av religiösa skäl.

Trots goda förutsättningar att identifiera grannen väljer 22 procent av FU-ledarna att inte utreda fallet. Den enda tänkbara förklaring som ges till detta är att målsäganden inte är ett "idealt/riktigt" offer, vilket också framkommer i motiveringarna till nedläggningen. Målsäganden är inte ett idealt offer av två skäl. Det ena är att han slagit tillbaks efter gärningsmannens första slag och gärningsmannen, utifrån målsägandens beskrivning, rimligen borde vara mer skadad än målsäganden själv. En FU-ledare skriver till exempel som motivering till nedläggning: "1-1 match". Det andra skälet är att det rör sig om en grannfejd där målsäganden från början själv inledde en dispyt med gärningsmannen på kulturella grunder som kan vara svåra att förstå.

Vid gruppdiskussionerna går åsikterna isär om polisen har i uppgift att medla kring uppkomsten till bråket vid till exempel grannfejder som i detta fall. Vissa menar att det är så men när det gäller misshandel prioriteras grov misshandel och misshandel mellan närstående. Ett uttalande löd: "Men visst är det en risk i sådana här situationer att det smäller riktigt till slut men det går inte att göra något eftersom det skulle ta enorma resurser."

Om fall där det inte finns ett "idealt/riktigt brottsoffer" blir utreda eller ej beror således till stor del på vem FU-ledaren är. Precis som visades i exemplena ovan med motanmälan och ej samarbetsvilliga målsäganden så blir effekten av hur stor andel av FU-ledarna som vill lägga ned ett ärende ännu större om en anmälan innehåller *två* komponenter som generellt drar ned utredningsbenägenheten. Ett annat av fallen i undersökningen har både få uppslag och ett icke idealt offer. I det fallet valde upp mot 70 procent av FU-ledarna att lägga ned anmälan utan åtgärder. Offret är en medelålders taxichaufför som har blivit slagen av några unga "attraktiva tjejer" där möjligheterna att identifiera dem är relativt begränsade. Vid de efterföljande gruppdiskussionerna tas frågan upp ifall de skulle ha utrett ärendet vid ett motsatt förhållande, det vill säga om fyra unga män hade slagit en kvinnlig taxichaufför. Några menar att då är det andra förutsättningar: "Då får man lättare en fällande dom eftersom åklagarna också är människor."

Lätt men lindrigt

De fall som samtliga FU-ledare i studien har valt att utreda utmärks av att de relativt lätt går att nå en lösning på. I ett av dessa fall har gärningsmannen kastat en almanacka på målsäganden. Det finns både namn och telefonnummer till den misstänkte. Trots många uppslag och goda chanser att klara upp fallet blev det dock inte utrett i verkligheten. Tänkbart är att alla FU-ledare i teorin är överens om att detta är ett fall som bör eller kan utredas men eftersom det rör sig om en lindrig misshandel prioriteras den typen av ärende i verkligheten ständigt ned till förmån för andra grövre brott. Det får till följd att denna typ av anmälan lätt blir liggande och så småningom nedlagd eftersom fallet blivit ”för gammalt”. I ett sådant fall är det snarare en fråga om yttre omständigheter än skillnader i åsikter hos FU-ledarna.

Utredarna upplever att FU-ledarna prioriterar olika

Ett annat sätt att undersöka om FU-ledarna är olika utredningsbenägna är att fråga dem som arbetar närmast dem, nämligen utredarna.

Det är endast en av de 12 intervjuade utredarna som inte tycker att det finns påtagliga skillnader mellan olika FU-ledare i hur benägna de är att vidta utredningsåtgärder. Den utredaren menar att det enda som styr FU-ledare är de rekvisit som ska vara uppfyllda i de olika fallen. Det vill säga att FU-ledarna utgår från vad som behöver göras för en fällande dom. Utredaren menar att utredningsprocessen styrs av objektivitet: "Följer man inte reglerna så riskerar man att bli påkommen och därför gör alla likadant." Den personen hade bara arbetat i några månader som utredare vid intervjutillfället.

Bland de övriga anser alla att det *finns* skillnader i utredningsbenägenhet mellan olika FU-ledare. De är dock överens om att antalet tillgängliga utredningstimmar, som FU-ledaren för tillfället har till förfogande, är överordnat de personliga variationerna: "Alla FU-ledare prioriterar hårdare när det är stor arbetsbelastning."

Några utredare anser att skillnaderna är störst mellan olika kategorier av FU-ledare och inte mellan olika individer. Man anser att åklagare och poliser som FU-ledare arbetar på olika sätt. Utredarnas uppfattning är att åklagarna är mer noggranna när de leder en utredning än en polisiär FU-ledare. Denna bild stöds av de resultat som framkom i delrapport två (Brå rapport 2009:1). Det är en stor skillnad mellan hur stor andel av de polisledda respektive åklagarledda förundersökningarna som leder till personuppklaring; 42 procent av de åklagarledda leder till personuppklaring mot 8 procent av de polisledda. De åklagarledda ärendena har visserligen generellt bättre förutsättningar att klaras upp eftersom det alltid, till skillnad mot de polisledda, finns en känd gärningsman i de fallen och de är generellt grövre. I delrapport två framgick att ju allvarigare en misshandel är desto större chans att den prioriteras. På samma sätt är en utpekad person redan i anmälan något som ökar chansen att en anmälan blir prioriterad. Om man endast tar med de ärenden där det finns en utpekad person och endast tittar på misshandel av normalgraden är det ändå stora skillnader mellan polisiära och åklagarledda ärenden. Det är vanligare att man i de polisledda ärendena missar rimliga utredningsåtgärder.

Tabell 4. Andelen ärenden där rimliga utredningsåtgärder har vidtagits beroende på om FU-ledaren är polis eller åklagare, där hänsyn tagits till brottets allvarlighetsgrad och endast ärenden som innehåller en utpekad person ingår.

	Polisledda n=76	Åklagarledda n=37
Andel ärenden där rimliga utredningsåtgärder är vidtagna	61 %	87 %
Andel ärenden där rimliga utredningsåtgärder kvarstår	39 %	13 %
Totalt	100 %	100 %

Utredarnas bild är också att de FU-ledare som har jour prioriterar hårdare än de som arbetar kontorstid till följd av att de ofta har mindre tid. De utredare som arbetar under vakthavande befäl anser att dessa i genomsnitt har lägre kompetens än andra FU-ledare och att det är det som förklarar skillnaderna mellan olika FU-ledare. Men flertalet av utredarna anser även att den enskilde FU-ledarens utredningsbenägenhet är avgörande för hur mycket som görs i enskilda fall. De intervjuade utredarna pekar på att det finns självklara fall som alla FU-ledare anser att man bör göra allt som går för att lösa, och självklara fall som ingen anser att man bör utreda, men att de flesta fall ligger där emellan. Det är i de fallen som FU-ledarnas utredningsbenägenhet kommer in. ”Dessa ärenden går ofta både att utreda och att lägga ned utan att ha gjort fel. Det är ju ingen exakt vetenskap det här”, som en utredare uttrycker det.

Intervjupersonerna beskriver en typ av FU-ledare som ”drar i alla trådar” och en annan typ som ”prioriterar hårdare”. På olika sätt beskriver utredarna att det finns en gräns i teorin och en i verkligheten. Den ena gränsen är den som FU-ledarna lär sig och som av vissa utredare beskrivs som ”den rätta” medan den av andra ses som en orealistisk utopi. Den andra gränsen är den som många FU-ledare tillämpar i verkligheten eller som vissa utredare beskriver som den gräns man ”måste” tillämpa i verkligheten. Beroende på vad den intervjuade utredaren själv tycker är rätt så utmålas dessa två typer som

- naiva respektive realister eller
- ambitiösa respektive lata

De utredare som beskriver FU-ledarna som naiva eller realister förklarar skillnaden med att det beror på oerfarenhet kontra erfarenhet. De som beskriver FU-ledarna som ambitiösa eller lata menar att skillnaden beror på engagemang kontra att man har ”arbetat för länge”.

Det framkom också åsikter om att det är mindre skillnad mellan FU-ledarna i dag än för tio år sedan, vilket anses bero på att man i dag anstränger sig mer på polismyndigheterna för att få en enhetlig FU-

ledning och att FU-ledarna därför ofta inledningsvis har mentorer. En tror att de största skillnaderna i dag i stället ligger mellan olika polisstationer/polismyndigheter. Efter att ha arbetat på några olika ställen tycker han sig sett att det utvecklas olika strategier i olika polisområden och att dessa olika förhållningssätt snarare kommer från olikheter hos högre chefer än från olikheter hos FU-ledarna.

Beröm – ett sätt att uttrycka värderingar

Ett annat sätt att undersöka om FU-ledare skiljer sig i prioriteringar är att ta reda på vad de ger utredarna beröm för. Vad man ger beröm för kan ge en bild av vilka övergripande målsättningar som finns med förundersökningsarbetet.

Alla utredare fick svara på vad de personligen brukar få beröm för av sin FU-ledare. Vissa uppgav att de fick beröm för att de var snabba medan andra fick beröm för att de var noggranna och vände på varje sten. Några menade att man helst både ska vara snabb och noggrann.

Ett annat vanligt svar var att de främst får beröm för väl genomförda förhör. Med väl genomförda förhör avsågs antingen att det är förhör som leder utredningen framåt genom ny information, eller att utredarna genom sina frågor har täckt alla brottsrekvisit, vilket gör att det inte finns några ”kryphål” kvar vid en rättegång. En utredare sade: ”Man får beröm när man samlat information som leder till fällande dom med långa straff.” Några upplever inte att deras FU-ledare i första hand premierar fällande dom utan målet är snarare kvantitet och snabbhet. Dessa personer har främst fått beröm för att de redovisat många förundersökningsprotokoll: ”Det gäller att redovisa många ärenden och göra mycket förhör för då syns det att man arbetar mycket.” Två brukar få beröm för att de varit noggranna och gjort det som gick att göra i olika ärenden: ”Jag brukar få beröm för att jag är duktig på att knyta upp trassliga ärenden och noga med att höra alla inblandade.” Dessa två personer anser också att deras FU-ledare inte prioriterar pinnar utan att målsättningen är att hjälpa brottsoffer och ”markera” för brottslingar oavsett om bevisningen kommer att räcka till åtal eller inte.

Den totala bilden, utifrån detta mått, ger tre varianter av övergripande drivkrafter bland FU-ledarna:

- att låsa in brottslingar på långa straff
- att få många ”pinnar” – det vill säga förundersökningsprotokoll
- att få ett bättre samhälle genom att tillrättavisa personer som begår lagbrott och ge brottsoffren upprättelse.

Dessa målsättningar borde också resultera i skillnader i arbetet kring utredningarna eftersom de sänder ut olika budskap till utredarna.

Även FU-ledarna fick i en enkät efter gruppdiskussionen svara på vad de brukar få beröm för av sina chefer. Flera svarade att de inte brukade få beröm. Bland de andra var vanliga svar ”bra statistik” som att redovisa många förundersökningsprotokoll, hålla nere balansen och ha korta genomströmningstider. Några hade däremot svarat att de fick beröm för lyckade komplicerade ärenden med stora utredningsinsatser där det blev långa straff.

Förslag till lösning av problemet

Få anmälningar av våld mellan obekanta är av karaktären att de uppenbart går att lösa på samma sätt som få fall kan sägas vara uppenbart olösliga. De flesta anmälningar om misshandel mellan obekanta ligger där emellan. Vad den enskilda FU-ledaren anser vara utredningsbart är därför avgörande och är de inte likriktade i sina åsikter kan skillnaderna bli stora. Till viss del är det något man får räkna med och acceptera när människor fattar beslut. Det kommer alltid att finnas anmälningar som ligger i gränslandet för att utredas eller inte. Det är dock viktigt för rättssäkerheten att man i så hög utsträckning som möjligt på olika sätt försöker öka samsynen på var ”gränsen ska gå”.

Både förundersökningsledarna och utredarna i studien fick ge förslag på hur de tror att FU-ledarna kan bli mer samsynta när det gäller vilka anmälningar som ska utredas och hur noga de ska utredas. FU-ledarna fick frågan i en enkät efter undersökningen och utredarna fick frågan under intervjuerna.

Ett fåtal tyckte att man får acceptera att det finns skillnader mellan FU-ledarna medan de flesta ansåg att det är något man bör försöka komma tillrätta med. Det vanligaste svaret bland FU-ledarna var att det behövs mer utbildning och kompetensutveckling. Flera anser att det har blivit bättre sen den nationella förundersökningsledarutbildningen SUL (Särskild utredningsledareutbildning) infördes men att det behövs mer och att man också måste arbeta med att få erfarna FU-ledare mer likriktade.³

Ett annat vanligt förslag var införandet av någon form av system för kvalitetssäkring till exempel en checklista eller mall som antingen utformas nationellt eller tillsammans med FU-ledarna på enheten kring vad som bör göras vid olika brottstyper. Som ett motargument till detta tog en utredare upp att varje ärende är unikt och att en checklista kan göra att man blir mindre kreativ, vilket både gör att man riskerar att missa ledtrådar och att arbetet blir tråkigare. En annan utredare ansåg att arbetet snarar blir roligare med en checklista. ”Det är en skön känsla att pricka av uträttade utredningsinsatser på en lista.” Rimligen borde en checklista vara ett sätt att höja lägstani-vån bland utredarna och med största sannolikhet något som skulle höja tempot i utredningarna, vilket ansågs vara den absolut mest avgörande faktorn när det gäller att klara upp fler brott.

Vanligt bland FU-ledarna var också att man efterlyste större möjligheter att kunna utbyta erfarenheter med varandra. Man efterfrå-

³ För att förstärka polisens FU-ledarskap infördes 2004 en nationell förundersökningsledarutbildning som 344 FU-ledare har hunnit gå i dagsläget (källa Rikspolisstyrelsen).

gade också gemensamma diskussioner, antingen i form av att man sitter fysiskt nära varandra eller att man regelbundet samlas till diskussioner.

Flera av FU-ledarna hade som förslag att de borde få regelbunden feedback, individuell coaching eller uppföljning. Som exempel gavs att låta åklagare med jämna mellanrum titta på nedlagda ärenden och ge feedback till FU-ledarna.

Några menade att det är en fråga om ledarskap, där FU-ledarna speglar högre chefers olikheter: ”Högre chefer måste vara överens om var gränsen ska gå.” Tänkbart är att skillnaderna mellan FU-ledarna egentligen speglar olika utgångslägen där man har olika höga belastning eller olika förväntningar från högre chefer. Det är därför viktigt att också arbeta med att ge FU-ledarna någorlunda lika förutsättningar och likartade direktiv genom att skapa en samsyn hos högre chefer i riket.

Ett annat förslag som kom upp var att använda den typ av undersökning som Brå gjort bland alla FU-ledare och sedan diskutera resultatet med FU-ledarna och tillsammans hitta rutiner för hur det bör vara.

Några menade att man måste ta bort kravet på snabba handläggningstider eftersom det gör att vissa FU-ledare slarvar.

Ett vanligt svar från utredarna om hur man ska komma tillrätta med problemet var att det skulle lösas med flera utredare. Då skulle det finnas en rimlig möjlighet att hålla den nivån i utredningsarbetet som i teorin är tänkt. En utredare påpekade att för att uppnå detta är det viktigt att högre chefer är överens om en gemensam linje för var ”gränsen” för vad som ska utredas bör gå. Han menade också att det är viktigt att FU-ledarna sedan håller den nivå man kommit fram till och inte prioriterar bort utredningsbara fall för att få bättre statistik, eftersom det då inte syns att det är för få utredare. För att locka fler från yttre tjänst till inre menar flera att utredarna också måste tjäna mer än vad man gör som patrullerande polis eftersom lönen tros vara anledningen till att många i yttre tjänst inte vill ”gå in”. Det stora skälet till att poliser i yttre tjänst tjänar mer är övertidsersättningen. Med flexibla arbetstider för utredare, som även är bra för utredningsarbetet, behöver man inte ta bort övertidsersättningen.

Flera av utredarna menade att det ibland kan vara svårt att hinna med att göra allt som ska göras i ett ärende och att en stor tidstjuv i utredarnas arbete är att man måste jaga FU-ledaren eftersom han eller hon sällan är på plats. Ingen kunde riktigt förklara varför det var så men de sa att FU-ledarna har många möten. En viktig åtgärd, även om man inte ökar resurserna, är antagligen att frigöra tid för FU-ledarna till deras förundersökningsledarskap.

Ett motargument mot checklistor och tanken om att fler utredare skulle jämna ut skillnaderna är att man då utgår från att skillnaderna mellan FU-ledarna beror på bristande resurser alternativt bristande

kunskap. Som svar på den typen av åtgärder säger en utredare: "Alla vet vad man bör göra! Att det inte görs beror på att vissa är trötta och drar förhastade slutsatser." Är problemet att vissa FU-ledare vill göra så lite som möjligt hjälper det antagligen varken med checklister eller med fler utredare. En annan utredare uttryckte: "Letar man efter skäl till att lägga ned ärenden så kommer man att hitta det." Det var vanligt både bland FU-ledarna och utredarna att man ansåg att vissa FU-ledare bör bytas ut: "Byt ut trötta, inkompetenta, okunniga FU-ledare.", "Se till att rätt personer hamnar som FU-ledare." Vissa utredare föreslog också att man skulle arbeta med inställningen hos en del av FU-ledarna. Det är tänkbart att FU-ledare är en roll som bör vara tidsbegränsad. Har man arbetat länge som FU-ledare och har fått mycket erfarenhet är det lättare att dra förhastade slutsatser utifrån tidigare fall. För en FU-ledare kan erfarenheten vara både en tillgång och en belastning.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007) Misshandel mellan obekanta – kan fler brott klaras upp? Del 1. Rapport 2007:12. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2009) Misshandel mellan obekanta – kan fler brott klaras upp? Del 2. Rapport 2009:1. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.

Christie, Nils. (2001) ”Det idealiska offret” i antologin: *Det motspänstiga offret*. Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red). Stockholm: Studentlitteratur.

Jergeby, Ulla (2007). *Att bedöma en social situation – Tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm: Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete. Socialstyrelsen.